

„PROBLEMA” SECUIILOR

Studiu etno-istoric

Deși departe de blocul compact al poporului maghiar, secuii, locuitori pe ambele versante ale munților Harghita, vorbesc aceeași limbă și au aceeași religie ca și ungurii. Trebuie spus însă, din capul locului, că în toate celelalte privințe se deosebesc fundamental de unguri. Lucrul acesta justifică concluzia că secuii nu se constituie ca parte a poporului maghiar.

Secuii înșiși au conștiința limpede că nu sînt și nici nu au fost vreodată unguri, cum încearcă să acrediteze ideea unii istorici din Ungaria. Ei cred despre dinșii că sînt urmașii direcți ai hunilor și că la venirea lor în spațiul în care s-au așezat, acesta fusese locuit în trecut de români.

În cele ce urmează ne străduim să relevăm, cu elemente etno-istorice, nu numai inconsistența unei asemenea „conștiințe istorice” — de altfel abil speculate și întreținute mereu de către cercuri interesate din Ungaria — dar și dimensiunile reale ale apropierei tipului etnic al secuiilor de cel românesc.

Sub raportul aspectului antropologic, secuii prezintă — este adevărat — unele caracteristici mongoloide. În multe privințe însă aduc mai mult cu românii decît cu ungurii. După statură, cu media lor de 165 cm, sînt mai apropiați de români. Indicele cranian în medie de 81,60 este mai aproape de cel al românilor de 82 decît de cel maghiar care are 87,80.

Cercetări mai noi decît cele efectuate de savantul francez Pittard arată și mai bine înrudirea cu caracteristicile de tip rasial ale românilor. Dr. Gh. Popovici stabilea, în 1924, prin reacția izoaglutinană a singelui — metodă prin care s-au precizat caracteristicile de rasă ale populației din România —, sau prin așa-zisul „indice de rasă biologic”, că acesta crește la secui și se apropie de cel al românilor, pe cînd la ungurii din vestul Ardealului scade. În multe regiuni ale Mureșului și Nirajului este egal cu al românilor. Astfel, de pildă, indicele biologic al secuiilor din fostele județe Ciuc și Odorhei este de 2,17 față de 2,11 al românilor. Popovici ajunge astfel la concluzia că „secuii seamănă mai mult cu românii din aceeași regiune” decît cu locuitorii din cîmpia Ungariei, „care sînt mai mult asiatici”.

Pe baza analizei singelui, prof. Rîmneamțu stabilește la un număr de 22 092 persoane din fostele scaune secuiești, că indicele biologic specific la românii din această regiune este identic cu al românilor din celelalte regiuni ale țării. Fluctuațiile indicelui românilor sînt în medie de 2,20 — 2,00. Comparativ s-a făcut proba singelui la românii secuizați, adică la persoanele care se dau drept secui dar poartă nume românești. S-a stabilit că secuii aceștia se deosebesc în indicii lor în mod clar de acela al ungarilor din județul Mureș. Indicele secuiilor din această regiune este de 2,11, deci egal cu al românilor din aceeași regiune. Diferențele între secuii, români și românii secuizați, pe de o parte, și ale puținilor sași din regiune, pe de altă parte, sînt considerabile. În unele părți, rezultatele analizelor confirmă chiar și secuizarea sașilor.

Concluzia lui Rîmneamțu este că „secuii din zonele Ciuc, Odorhei și Treiscaune au, în general, aceeași origine etnic-antropologică ca și românii”.

Într-un alt studiu, Rîmneamțu arată că numărul secuiilor la venirea lor în spațiul românesc, apreciind după indicii biologice, trebuie să fi fost mic. În multe părți au venit probabil numai bărbați. Majoritatea predominantă a secuiilor, în special în ținuturile Ciuc, Treiscaune și Odorhei este formată numai din români secuizați.

Înrudirea cu românii este și mai convingătoare la ciangăii de pe valea Trotușului și de la Brașov. Aceștia sînt mult mai înalți, mai blonzi și arată exact ca românii din acești munți, descriși de Pittard.

Alte influențe românești asupra secuiilor se evidențiază încă de la o primă examinare a sufletului și culturii lor sufletești. Astfel, în afară de influența privind organizarea militară și politică, preluată de la români, secuii se pot de-a dreptul confunda cu românii în ce privește

sufletul și cultura lor. La ambele popoare găsim același caracter liniștit și moderat, foarte rareori vindicativ, respectul față de autorități, ospitalitatea, gustul pentru arta populară (creștături în lemn, cusături și colorația în costum), preferința pentru poezii populare și același sens pentru basmele populare. Poeziile lor populare, ca și basmele, judecate în fond, sînt aceleași. Secuții prezintă neîncredere și pînă la un anumit grad aceeași suspiciune pentru străini și au același umor inofensiv, sănătos. Toate aceste caracteristici sînt comune cu cele ale românilor, deosebindu-i, astfel, fundamental de unguri.

Datorită traiului în comun cu românii și asimilării lor de către români, folclorul secuiesc abia dacă se poate deosebi de cel al românilor. Sub influența românească, poezia populară maghiară cea mai frumoasă se găsește la secui. La fiecare pas găsim motive românești. Nu numai motivele sînt românești, ci și conținutul și multe expresii sînt date într-o limbă românească stricată. Colindele și obiceiurile de Crăciun sînt împrumutate de la români. Irozii și Vicleimul sînt aceleași ca ale românilor. Unul dintre păstori cu numele Bukuro (deci Bucuri) scoală pe ceilalți ciobani cu cuvintele : „Sculeți minte-naș paculari !” Al doilea păstor are numele Barbule, al treilea e Todore, al patrulea Nyicolai, care scoală pe Moșul cu cuvintele : „Scale moi fortatye, scale moy ven unghias” („Scoală măi firtate, scoală măi unghias bătrin”).

S-ar putea cita aici tot felul de influențe, de altfel recunoscute și de unii cercetători unguri mai obiectivi (B. Jansco). I. V. Soricu citează într-un studiu exemple nenumărate din literatura populară secuiască, toate de certă influență românească. Prof. Coriolan Petramu, de la Universitatea din Cluj, arăta într-un amplu studiu, influența românească asupra artei populare secuiești și, în general, maghiare. Influențele se observă pretutindeni în pictura bisericăască bizantină, în creștăturile în lemn, în motivele decorative, caracteristice românești, în construcția caselor, în covoare, cusături și în lucrul de mină. Deoarece toate acestea se găsesc numai la secuții din zonele de contact cu românii, la ciangăi și la secuții din Ciuc și din Treiscaune, e clar că e vorba azi în mare parte de români secuizați.

La ungurii din pustă toate acestea nu există.

Românești sînt și motivele de pe ouăle roșii care au toate ceea ce secuții numesc „Olahkeresztés” („crucea românească”), de asemenea, motivele decorative de pe furcile de tors, melițe, jugurile de boi etc. În muzica ungurească, în special în cea secuiască, se găsesc, de asemenea, elemente de muzică românească din Ardeal (vezi : Tiberiu Brediceanu). Geograful Wachner (1929) arăta că secuții din Ciuc au învățat de la români să prelucereze pieile de oi, opinciile și alte obiecte de îmbrăcăminte, păstrîndu-le și numele româneesc. Prelucrarea lemnului au însușit-o, de asemenea, de la români.

Tot mai numeroși cercetători ajung la aceeași concluzie : anume că secuții, în majoritatea lor, sînt români desnaționalizați.

Cum au ajuns la această situație relevăm în cele ce urmează :

În primul rînd, prin biserică. Fără să extindem prea în detalii acest subiect e suficient să arătăm că prin religie ungurii au desnaționalizat nu numai pe români, ci chiar și pe sașii rămași în zonele lor, după ce ceilalți au trecut de la catolicism la confesiunea luterană de la Augsburg. Din lucrarea lui Sabin Opreanu, „*Terra Siculo-rum*” se poate observa că pînă la mijlocul secolului al XIII-lea în Odorhei și în zonele învecinate 35% din locuitori erau de religie românească, iar la 1844 abia 25% din totalul populației. „Astăzi (1939), spune autorul, au mai rămas abia 5 — 6%. Restul a fost preluat de bisericile ungurești”. În alte zone, unde erau separați de români, cei de religie românească au dispărut cu desăvîrșire.

Din cele 404 sate din regiunea secuiască, se mai aflau în anul 1761 doar 382 cu credincioși de religie românească (atît ortodoxă, cît și greco-catolică) și anume peste 30.000 suflete. După recensămîntul din 1910, din 435 de sate numai 375 mai aveau români cu toate că localitățile încorporate la 1761 în seamne și județele secuiești erau aproape toate românești.

În peste 40 din comanele care la 1761 — 63 mai aveau români, astăzi nu mai există nici unul, devenind secui. Trecerea românilor la bisericile ungurești nu este desigur de dată recentă. Dar ea a fost deosebit de mare în secolul XIX. În matricolele bisericilor găsim aproape în toate, înainte de 1860, nume de strămoși români. Astfel, în matricola bisericii din Aita găsim în anul 1720 nume românești precum Chivan, Costan, Boșca, Costa, Ion, Boer etc. indiscutabil românești. La 1860 mai existau acolo șase credincioși români.

O altă dovadă a numărului mare de români trecuți la secui sînt numeroasele biserici românești azi părăsite sau distruse. În Cristur exista o biserică românească, mutată apoi la Bodogaia, secuții dorînd să n-o mai aibă acolo. Localnicii își mai amintesc de bisericile din Mărtinuş, Daia, Cerund etc. azi dispărute. Bisericile fiind din piatră, înseamnă că aveau mulți credincioși.

Pînă în 1920 biserica românească din Aldea (Odorhei) era frecventată de mulți credincioși din satele din jur. Preotul Boer le făcea predica în ungurește pentru că nu mai știau limba română, dar își păstraseră religia. Caracteristic este cazul țaranului instărit Todor, a cărui familie a trecut la religia secuilor, fiind expusă tot timpul ironiilor secuilor din cauza re-

igiei sale românești. Același lucru se citează și din ținuturile Ciuc, Treiscaune și Mureș. În comunele Olteni și Angheluş mai existau la 1880 preoți români greco-catolici. În Olteni se afla chiar un protopopiat românesc. Lexiconul lui Lenk von Trauenfeld din 1859 arată că satul Olteni era la 1839 româno-maghiar. Românii scad apoi vertiginos. Aceeași situație e și în Angheluş.

Din arhiva bisericii din Micfalău aflăm că la 1875 circa 40 familii din Tuşnad au trecut înapoi la biserica ortodoxă, nemulțumiți de preotul lor greco-catolic. Preotul Cosma din Micfalău, fiind satul său la prea mare distanță, le lasă tot în grija preotului greco-catolic și atunci familiile din Tuşnad au trecut la catolicism. La moartea preotului Boeriu, au trecut la catolicism și credincioșii din Lăzăreni rămași fără preot.

Protopopului român din Micfalău i-au fost făcute multe vexațiuni, a fost maltratată și internată la 1916 de către secui fără alt motiv decât că era român, iar credincioșii siliți cu forța să treacă la catolicism. După 1919, revenit din internare, credincioșii au revenit la biserica lui.

Despre felul cum s-a operat desnaționalizarea românilor din secuime prin biserică ar mai fi multe de spus. Trebuie reținut însă că cea mai aprigă instituție pusă în slujba secuizării elementelor românești a fost tocmai biserica. Alungarea preoților români din comune, lipsa vreunui ajutor din partea statului i-a făcut pe aceștia, expuși și altfel tuturilor vexațiunilor, să-și părăsească parohiile sărăcite de mijloace, apoi și de credincioși. Cu o stăruință demnă de o cauză mai bună, preoții maghiari au devenit, încurajați de stat, cele mai puternice elemente de desnaționalizare. Problema aceasta ar merita o tratare specială, cu atât mai mult, cu cât tocmai din registrele bisericilor se poate vedea mai limpede procesul de scădere pînă la dispariția completă a românilor din comunele la început românești, apoi amestecate cu secui și în fine devenite pur secuiești.

Merită să adăugăm, totuși, în treacăt, că în Ghelinta (conform afirmațiilor lui Kos Karolyi din 1929) a fost ridicată o biserică în stil românesc în secolul XV, renovată de greco-catolicii secui în secolul XVIII, și că în 1890 se afla la Ghidfalău o biserică românească, dar nemaifiind credincioși, autoritățile de atunci au aprobat demolarea ei. În 1839 mai exista acolo un protopopiat românesc (după relatările lui Trauenfeld). În comuna Macea, cristența folosită pînă în timpul din urmă, avea o inscripție românească. Unde existau preoți români desnaționalizarea se făcea foarte greu. Atunci au început să se aplice alte metode. La școală, copiilor nu le era permis să fie catehizați în limba română. Li s-au interzis cîntecele liturgice în limba română. Nici măcar „Tatăl nostru” nu aveau voie să-l mai spună în limba română.

Dacă pînă pe la 1860 trecerea românilor la alte religii era individuală, după această dată era făcută în masă. Lipsiți de preoți, cu bisericile dărîmate, uneori și cu casele incendiate, românii erau înscrși în registrele bisericilor ungurești. Astfel în comuna Frumoasa (Ciuc) au fost trecute 35 familii, în 1912 alte 12 familii, în Aita Mare (Treiscaune) 20 de familii, în Aita Medie 5 familii, în Micloșoara 48 familii, în Chepeți 15 familii, în Polian 560 de suflete, în Turia 450 de suflete. În Bucsad cei trecuți la secui erau scutiți de taxe bisericesti, iar fiecărui convertit preotul ungar îi dădea în dar mire 5 — 10 coroane.

Secuizarea prin amală este o altă problemă. Pentru ca recruții să-și poată face serviciul mai ușor, li se maghiariza din capul locului numele. Apoi, oferta de avantaje pentru soldații ridicați la ranguri și reangajați ca plutonieri sau ca jandarmi, a constituit unul din mijloacele cele mai seducătoare pentru lînerii români din secuime.

Cînd s-au înființat regimentele grănicerești ale secuilor, au fost încorporați în ele lînerii români și din alte părți ale Ardealului, care erau apoi trecuți la confesiunile ungurești și, în final, asimilați.

Desnaționalizarea prin școală ocupă și ea pagini întregi de ostracizări ale elementului românesc. Guvernele maghiare au introdus în școli ca limbă de predare limba maghiară. Nici chiar religia nu se mai putea preda în limba română (vezi: Decretul 1290 din 1902).

Maghiarizarea prin școală a început în anul 1870 odată cu sistematizarea învățămîntului din Ungaria și a atins punctul culminant la 1907 cînd și în școlile confesionale românești s-a introdus, prin legile draconice ale ministrului învățămîntului, contele Apponyi, obligativitatea predării în limba maghiară.

În anii primului război mondial s-a creat așa-zisa „zonă culturală” cu scopul de a accelera maghiarizarea.

În anul 1912/13, în județul Mureș, funcționau 74 de școli românești, cu 74 învățători la o populație de 70 182 suflete; numărul celor ungurești era de 165, fiecare dintre acestea avînd mai mulți învățători, la un total de 112 277 suflete. În ținutul Ciuc, 18 000 români aveau doar 9 școli cu 9 învățători, pe cînd 162 000 secui și secuizați aveau 98 școli cu cîte 1 — 6 învățători. În Treiscaune, 23 000 români aveau tot 9 școli cu 9 învățători, iar 123 516 secui aveau 138 școli cu cîte 1 — 3 învățători. În Odorhei, 3 000 români aveau 5 școli cu 5 învățători, iar 118 458 secui dispuneau de 141 școli cu 1 — 3 învățători.

Alte școli românești nu mai existau. Dar și cele existente erau numai cu numele românești, pentru că în realitate erau aproape maghiarizate silit. Din cauza lipsei de școli, majo-

ritatea românilor erau forțați, fie să-și dea copiii la școlile ungurești, unde se maghiarizau, fie să renunțe la instrucția copiilor lor. Astfel, în comuna Aldea, din ținutul Odorhei, 71 de copii români au rămas fără școlarizare; în Sovata — 84; în Aita Seacă — 92. În Treiscaune în, comuna Boroșneaul Mare, au rămas neșcolarizați 29 copii, în Ghelinta — 24, în Lemnia — 47, în Lisnău — 32, în Poiana — 34; în județul Mureș, în comuna Erneul Mare — 44 copii, în Crăciunel — 53.

Secuizarea prin administrație a început odată cu așezarea secuilor în estul Ardealului. De la început secuii au beneficiat de privilegiu în virtutea statutului de grăniceri și coloniști. Unul dintre aceste privilegii era scutirea de taxe față de coroană, fiind considerați fie nobili, fie soldați. Plăteau cîte un bou doar la căsătoria regelui sau la nașterea prințului moștenitor. Puteau să aibă proprietate personală, nu erau supuși latifundiarilor, participau la averea comunală, își alegeau singuri judecătorii.

E greu să ne inchipuim că românii nu erau ademeniți să beneficieze măcar și parțial de avantajele secuilor. Astfel, ajungeau în comunitatea secuilor, renunțînd la naționalitatea lor de români. Același proces se petrecea și cu întreaga nobilime românească din Ardeal și Ungaria.

Firește, documente de desnaționalizare nu există. Cum ar fi putut să existe pentru o operă ocultă, dusă însă cu mijloace oficiale. Ea se trădează însă prin numele de persoane românești printre secuii, nume care continuă să poarte articolul „l”, deci trebuie să fi fost foarte vechi de vreme ce în ultimele secole articolul (de exemplu Radul, Lupul, Cîmpeanul, Pascu, Marcu, etc) a fost abandonat în limba română. Numele acestea de români se găseseră cu miile la familiile de secuii.

Wachner H. afirmă în lucrarea sa despre Ținutul Ciuc: „... populația mai veche, autohtonă, românească din Ciuc s-a dizolvat lingvistic în secuimea maghiară rămînînd totuși credincioasă religiei ortodoxe. Secuii organizați militărește se bucurau de mari privilegii și trecerea în sinul lor însemna pentru populația românească autohtonă un progres”.

În toate timpurile *mijloacele economice au fost un puternic element de desnaționalizare*. Proprietatea secuilor se compunea, pînă în pragul secolului nostru, din composesorate. Pentru a putea participa la aceste composesorate românii intrau în comunitatea secuilor prin căsătorie.

În ce privește căsătoriile, s-a procedat și mai drastic, prin adevărate falsificări în registre. Adesea tinerii căsătoriți trebuiau să prezinte la starea civilă dovada trecerii lor la una din bisericile secuiești. Copiii erau trecuți din oficiu la starea civilă ca avînd religie maghiară, deși ambii părinți erau români.

Falsificări de genul acesta se pot constata și prin aceea că tatăl avea o religie, mama alta și copilul o a treia. În altă ordine de idei, cînd un român cumpăra pămînt de la un secuii se refuza confirmarea oficială a contractului de vînzare-cumpărare. Invers, contractul devenea automat valabil.

În oficiile publice nu se angajau români decît dacă făceau dovada trecerii lor la o biserică secuiască și dacă acceptau să li se maghiarizeze numele.

Cu toate acestea, din însuși numele maghiarizate se pot face pînă astăzi identificări de români între secuii. Este suficientă o trecere prin satele actuale de secuii pentru a-i găsi, după nume, pe românii secuizați. În toate satele, fără excepție, găsim nume de secuii cărora grafica maghiară nu le-a putut ascunde originea română. Să dăm exemple, ar însemna să reproducem nesfîrșitele liste date în lucrările lui Sabin Opreanu, Popa Lisseanu, Tuțianu etc., care găsesc în fiecare sat secuiesc pe Radu, Cosma, Moldovan, Oprea, Duca, Nistor, Ghedeon, Simu, Pașca, Ciubuc, Bucur, Constantin, Lazăr, Pircălab, Melinte, Albu, Pop, Dragomir, Lupan, Comșa, Gligor, Popa, Dobra, Șerban, Moisa, Baci, Roman și numeroase altele. Cum ar putea fi considerate maghiare sau chiar secuiești numele de mai sus sau altele precum Neagu, Boier, Lupu, Lepeduș, Costan, Florescu, Crainic, Serbac, Voicu, Dan, Dima?

În același studiu al lui Dr. Sabin Opreanu sînt arătate, pe 17 pagini a două coloane, denumirile de văi și riuri, de sate și cătune de pe hărțile oficiale maghiare și germane din anii 1769, 1875, 1880, 1910, 1915 etc., toate cu denumiri românești, unele rămase pînă astăzi neschimbate, altele, dacă nu dispărute (vorbind de sate și cătune) maghiarizate, dar păstrînd neîndoielnică lor origine românească. E suficient să amintim că în lista citată nu figurează nici o singură formă de relief, de vale și pirău cu nume ungurese.

Încheind aci și lăsînd fără comentarii cele de mai sus care vorbesc de la sine, rămîne pentru noi problema recuperării elementelor încă recuperabile, acum cînd în condițiile de viață complet noi, singurele seducții materiale rămîn acelea ale muncii personale și ale contribuției fiecăruia la dezvoltarea democrației în țara în care trăim cu toții împreună*.

HORIA STANCA

* Fragment din volumul „Ipoteze și certitudini”, în curs de apariție.